

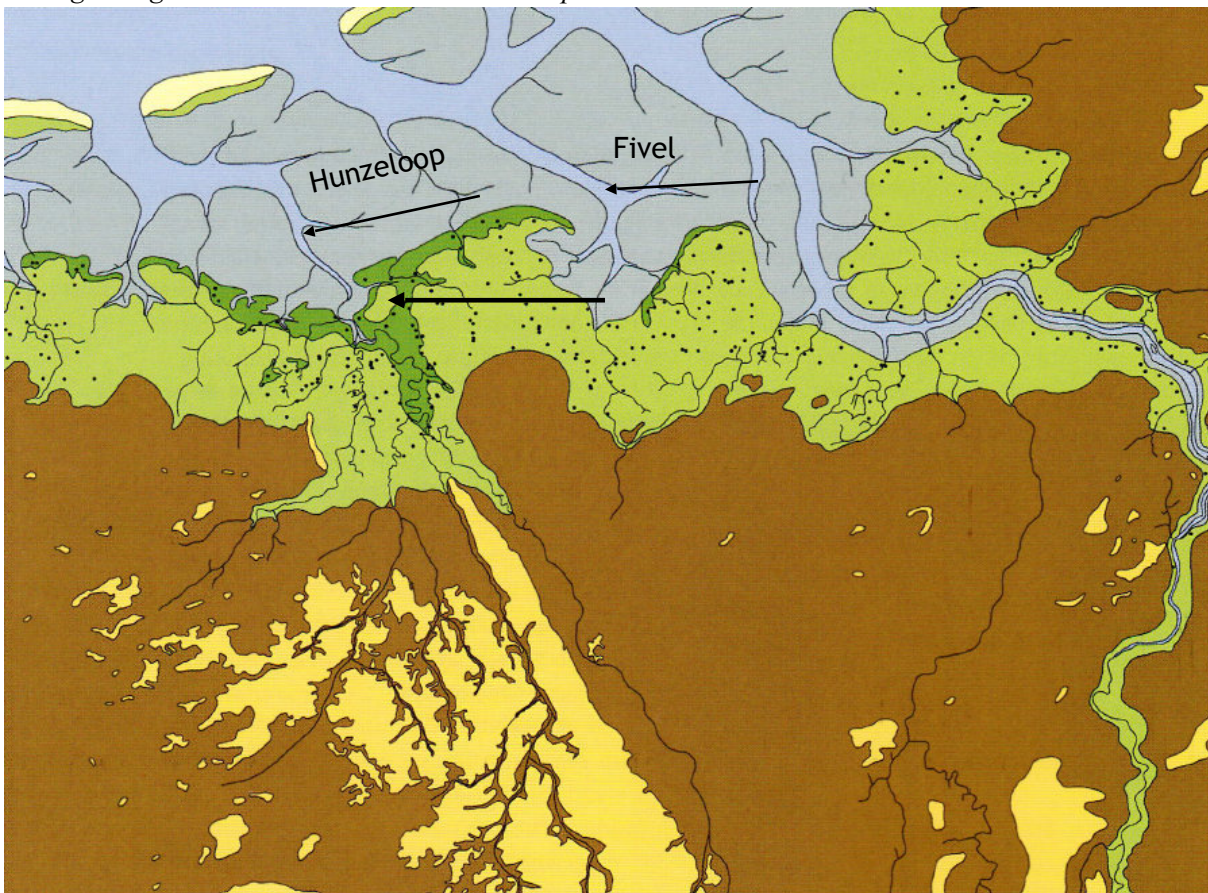
Infobestand wandelroute cultuurhistorie 2

Introductie Winsum.

Winsum is een heel oud dorp maar bestaat hedentendage eigenlijk uit drie dorpen: Winsum zelf, Bellingeweer en Obergum. Alle drie dorpen zijn wierden van voor de jaartelling. Daarnaast is in de wijk Ripperda ook nog de onbebouwde wierde aanwezig nl. de Ripperdawierde. Wierden zijn kunstmatige verhoogde plaatsen (vaak op een natuurlijke hoogte zoals een oeverwal) om droge voeten te houden bij opkomende vloed. De wierden zijn ontstaan in de periode 500 v. Chr. tot ongeveer 400 n Chr.

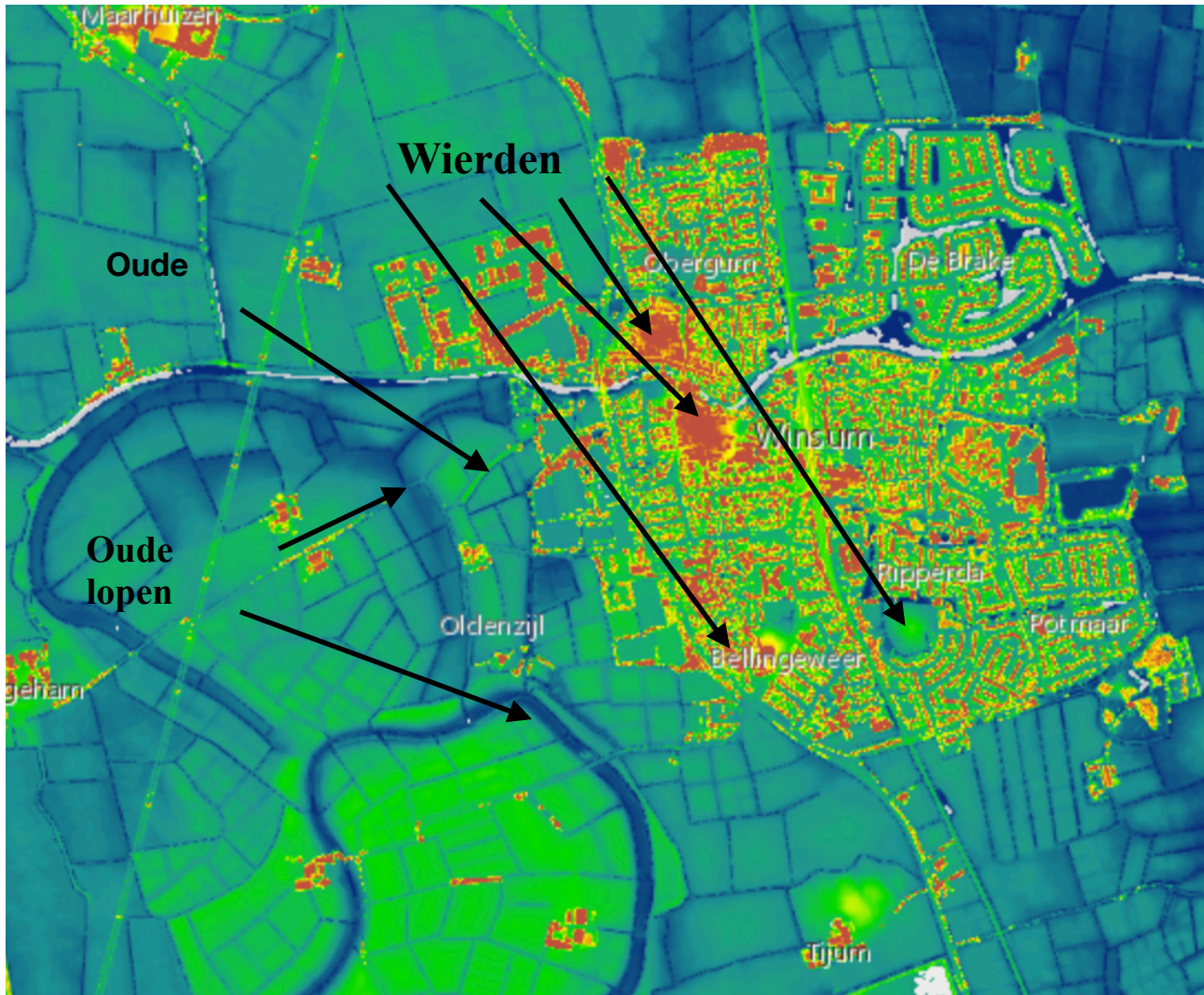
De Hunze stroomde vroeger langs Winsum. Doordat de Fivel langzaam maar zeker steeds verder verzandde werd de handelsroute via de Hunze steeds belangrijker. Als gevolg daarvan zal al in de vroege middeleeuwen Winsum een handelsnederzetting geweest zijn. Dat blijkt ook uit een oorkonde uit 1057 waarbij de Duitse koning Hendrik IV, 6 jaar oud, onder regentschap van zijn moeder de grafelijke rechten over de gouwen Hunsingo en Fivelingo aan de aartsbisschop van Hamburg schenkt, met daarbij onder andere het recht een markt te stichten in Winsum en het recht om munten te slaan. Van enige daadwerkelijke macht van de bisschop is overigens niets bekend. Dat er echter daadwerkelijk Winsumer munten in deze tijd zijn geslagen, blijkt uit vondsten in het Oostzeegebied. Ondanks het oude markt- en muntrecht heeft Winsum, mede dankzij de dominante positie van Groningen, zich echter niet ontwikkeld tot stad.

Huidige hoogtekarta van Winsum en de oude lopen van de Hunze.

Kaart van ca 100 jaar na Chr.

De relatie met de zee wordt voor Winsum meteen duidelijk. Alle zwarte stippen zijn de Wierden. De wierden werden vooral op de oeverwallen van de rivierlopen gebouwd. Het bruine gedeelte zijn veengebieden, donkergroen staat voor de hoge kwelders en de licht groene gedeelten de lage kwelder gebieden. De Wierden werden bewoond vanaf 500 v Chr. Eerst alleen zomer. De aanslibbing van heel Noord Groningen is resultaat van de erosiestromen van de Alpen in de Noordzee. De slib wordt pas afgezet bij boven Nederland. Vandaar dat de grond erg vruchtbaar was en vol mineralen zat.

a. De Torenkerk.

De **Torenkerk** is een middeleeuwse kerk waarvan de oudste delen stammen uit de twaalfde eeuw, wellicht zelfs uit de late elfde eeuw. Uit de oorspronkelijke bouwtijd resteren nog tufsteen, oud vulkanische gesteente uit de Eifel, fragmenten in de zuidmuur van het schip. Hoe het schip er oorspronkelijk heeft uitgezien valt, mede door het aanbrengen van grote spitsboogvensters in de zestiende eeuw, niet te zeggen. Het schip heeft een eikenhouten kapconstructie.

Het huidige romanogotische koor dateert uit de dertiende eeuw. Aan de buitenzijde is het vijfzijdige koor versierd met een fries in witte velden. Op het dak liggen originele monniken en nonnen.

Het kerkorgel is in 1977 vervaardigd door de orgelbouwer Mense Ruiter.

De kerk heeft een inpandige toren uit 1693. De huidige toren verving een voorganger die waarschijnlijk een gereduceerd westwerk had. De vorm van de huidige toren, met als bijzonderheid de houten buitentrapp,

suggereert dat ook deze een westwerk heeft. De trap is in 1975-1976 gereconstrueerd aan de hand van gevonden overblijfselen van de oorspronkelijke trap.

b. Voormalige hervormde pastorie uit 1887.

Voormalige PASTORIE uit 1887 op nagenoeg vierkante plattegrond, opgetrokken in een rood-bruine baksteen, met alleen aan de voorzijde een gepleisterde plint onder een gepleisterde cordonlijst. Het afgeknotte schilddak is deels gedekt met een zwart geglazuurde Friese golfpan en deels met een muldenpan en heeft vier gemetselde nokschorstenen en een kroonlijst. T-vensters onder een segmentboog met gepleisterde sluitsteen geleden de gevels. Op de hoeken van de gevels gemetselde pilasters.

Aan de noordzijde bevindt zich de entree, bestaande uit een dubbele paneeldeur met twee deurlichten met siersmeedwerk ervoor. De deur heeft een houten omlijsting samengesteld uit twee gegroefde pilasters met fantasiekapiteel en een kroonlijst. Voor de deur een natuurstenen stoepje en aan weerszijden twee vensters, met elkaar verbonden via de cordonlijst. Onder de twee vensters links van de deur bevinden zich twee keldervensters onder een segmentboog met gepleisterde sluitsteen.

De westgevel wordt in vieren gedeeld door gemetselde pilasters en heeft twee blinde vensters. De zuidgevel heeft een middenrisaliet met openslaande paneeldeuren met bovenlicht onder een segmentboog met gepleisterde sluitsteen. De openslaande deuren herhalen zich aan weerszijden van het risaliet, alleen zijn de deuren rechts ervan later aan de onderzijde dichtgezet. Naast de deuren een T-venster. In het dakvlak boven het risaliet een dakkapel met kroonlijst en twee gepleisterde pilasters. De dakkapel heeft een samengesteld T-venster onder twee segmentbogen.

Aan de oostgevel is een CONSISTORIEKAMER gebouwd, opgetrokken op een rechthoekige plattegrond in rood-bruine baksteen. Het zadeldak is gedekt met een zwarte muldenpan en heeft een hoge, gemetselde schoorsteen en een mastgoot op houten klossen. De beide topgevels hebben een klimmend keperboogfries en een gietijzeren roosvenster, en worden afgedekt door een aangesmeerde rand met tuit. Vier lisenen geleden de oostgevel en de noord- en zuidgevel hebben hoeklisenen. In de oostgevel een houten deur met een gebogen tweeruits bovenlicht. In de noord- en zuidgevel twee zesruits vensters onder een rollaag.

In het INTERIEUR is de hoofdgang met tochtportaal vermeldenswaard, met name de decoratieve tegels op de vloer, het gestucte plafond met rozet, de tochtdeur met boven- en zijlichten van gekleurd glas en de twee met hout omlijste bogen die toegang verlenen tot de zijgang en de trapopgang. Tevens is van belang de houten trap met decoratieve houten pijlers en ijzeren spijlen.

c. Molen de Vriendschap is een Pelmolen

De molen is gebouwd in 1785 in Mensingeweer en verplaatst naar Winsum in 1801. Deze molen is daarmee een van de oudste nog bestaande molens in Groningen. De molen is waarschijnlijk destijds als pelmolen is gebouwd. Omdat de molen puur voor het pellen van gerst diende ontbreekt de steenzolder.

Bij sterke wind ging in 1935 tijdens het pelwerk een roede kapot. In 1941 werden de pelstenen verwijderd en gebruikt in de mechanische pellerij De Vriendschap in Hoogezand. Nadien is in de molen op de plaats van de pelstenen een koppel maalstenen aangebracht. De maalstoel staat echter zover uit het hart van de molen dat er geen gebruikelijke overbrenging van spoorwiel (Gronings; takrad) naar maalspil kon ontstaan. Er kwam een tussenrad; de maalstenen worden nu via een stielrad, een tussenschijfloop en een lange spil aangedreven. Door dit unieke tussenrad draait de maalsteen andersom.

Een roe heeft Van Bussel-stroomlijnneuzen met remkleppen en de andere roe is Oud-Hollands opgehekt, echter beide roeden zijn voorzien van zelfzwichting.

De molen was in eigendom van de Gemeente Winsum tot dat de Molenstichting Winsum het beheer in 1992 overnam. De laatste restauratie was in 1975/1976.

Openingstijden; zaterdags van 10.30 tot 17.00 uur. De vrijwillige molenaar vertelt u graag over de interessante constructiedetails van de Vriendschap

Technische gegevens:

- 8-kante stellingmolen op lage stenen onderbouw met stiepen, stellinghoogte 7.80 meter,
- korenmolen,
- zelfzwichting ,
- Van Busselneuzen , op twee roeden met neusremkleppen op een roede.

WAAR LAGEN DE KLOOSTERGEBOUWEN?

Binnenkerkhof

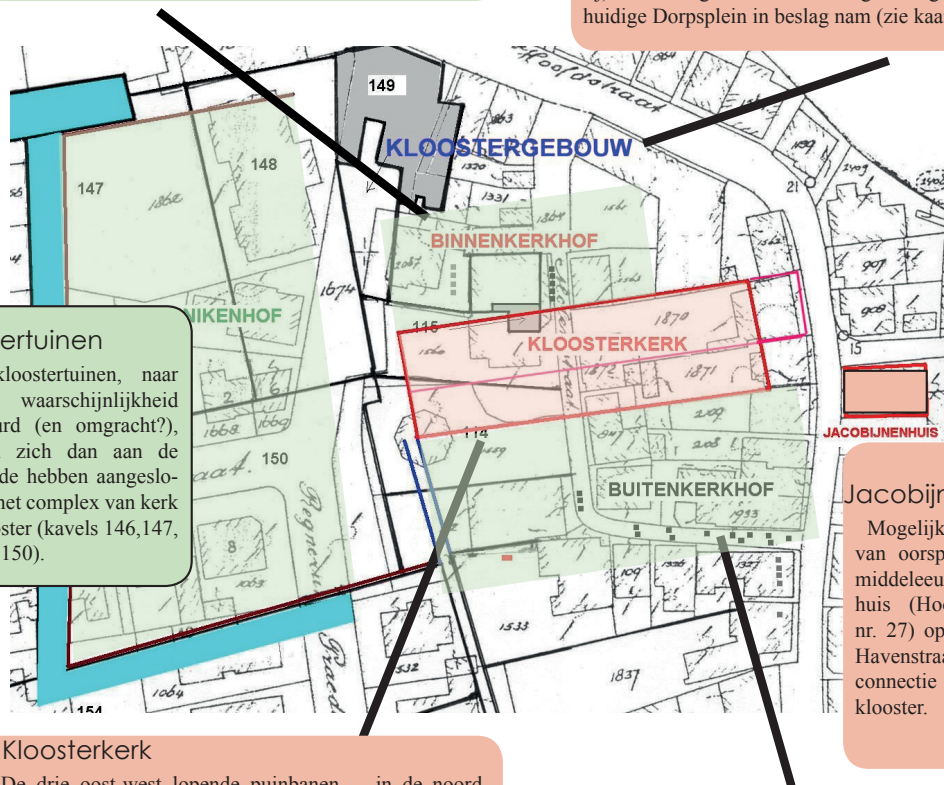
Ten noorden van de kloosterkerk zou het binnenkerkhof gelegen kunnen hebben, de plaats waar uitsluitend de mannelijke bewoners ter aarde werden besteld. Dit binnenkerkhof kan zich, deels onder de huidige bewoning, in westelijke richting hebben uitgestrekt, wellicht tot aan en mogelijk tot op het huidige Dorpsplein.

Kloostergebouwen

Indien het binnenkerkhof, zoals hier verondersteld, aan de noordzijde van de kerk heeft gelegen, impliceert dit ook, op grond van de conventies die de dominicanen in acht namen bij de bouw van hun kloosters, dat de eigenlijke kloostergebouwen ook daar gelegen moeten hebben. Min of meer aansluitend op de kerk zouden deze dan te zoeken zijn aan de Hoofdstraat-Winsum nr. 12 en 10 (nu winkel en werkplaats Pol), mogelijk zelfs met inbegrip van nr. 1 (drogistrij) en/of een groot huis dat vroeger een groot deel van het huidige Dorpsplein in beslag nam (zie kaart perceel 149).

Kloostertuinen

De kloostertuinen, naar alle waarschijnlijkheid ommuurd (en omgracht?), kunnen zich dan aan de westzijde hebben aangesloten op het complex van kerk en klooster (kavels 146, 147, 148 en 150).

Jacobijnenhuis

Mogelijk heeft ook het, van oorsprong grotendeels middeleeuwse Jacobijnenhuis (Hoofdstraat-Winsum nr. 27) op de hoek van de Havenstraat nog enigerlei connectie gehad met het klooster.

Kloosterkerk

De drie oost-west lopende puinbanen in de noord-zuidtak van de Molenstraat en de aard van de bouwrestanten zouden erop kunnen wijzen dat wij hier te doen hebben met de funderingsrestanten van twee of drie muren van de kloosterkerk van het Jacobijnenconvent. Zoals reeds opgemerkt, sluiten de ligging en richting van deze puinbanen aan op een drietal recentere oost-west lopende, langgerekte perceelgrenzen, nl. die van de kavels van de huizen en tuinen van Hoofdstraat-Winsum nr. 16 en 18 en die van Molenstraat nr. 5 en ten dele nr. 7. Zoals alle middeleeuwse kerken zal ook de Winsumse kloosterkerk in west-oost richting gebouwd zijn geweest.

Buitenkerkhof

Ten zuiden van de kloosterkerk lag waarschijnlijk het buitenkerkhof, de plek waar mannen en vrouwen, leken dus, die op enigerlei wijze met het klooster en de dominicanen verbonden waren, begraven werden. Hoever het buitenkerkhof zich precies heeft uitgestrekt is moeilijk te zeggen, maar er zijn aanwijzingen dat het zich voortzette in zuidelijke richting.

d. Jacobijnenhuis en het Dominicaner klooster.

Op de hoek van de Havenstraat en de Hoofdstraat Winsum staat het monumentale Jacobijnenhuis. De woning stamt grotendeels uit de 17e eeuw, maar delen van de woning zijn veel ouder. Tijdens een in 2003 voltooide restauratie werden in de zuidmuur restanten van kloostervensters uit de 13e of 14e eeuw gevonden. Mogelijk maakte het huis deel uit van het Dominicanerklooster dat in Winsum was gevestigd.

Het rondje van de Molenstraat en Hoofdstraat is de voormalige locatie van het Dominicanerklooster.

In de Molenstraat tot aan de Hoofdstraat Winsum stond tussen 1275 en 1581 het kloostercomplex van de dominicanen. Het klooster was gewijd aan de heilige Catherina van Alexandrië. Dat de dominicanen zich in Winsum vestigden zegt iets meer over het stedelijk karakter van Winsum. In 1308 schonk de prefect van Groningen zelfs een huis met grond aan het klooster. Dit was het begin van het Jacobijnerklooster in de stad Groningen, een dochterklooster van het Winsumer klooster. De kerk van het Dominicanerklooster bezat tot de Beeldenstorm van 1566 7 altaren en een orgel en het moet daardoor wel groot zijn geweest. In 1580 waren er namelijk plannen om de oude kerken van Winsum en Obergum af te breken en de kloosterkerk als gemeenschappelijke kerspelkerk te gebruiken. In 2001 zijn bij de aanleg van nieuwe riolering in de Molenstraat sporen van muurfunderingen van waarschijnlijk de Kloosterkerk gevonden. Ook werden er grafvelden met in totaal 36 skeletten blootgelegd. Zie volgende pagina.

e. Wierde Winsum.

Rond 400 v. Chr. Vestigden zich de eerste bewoners in Winsum. Winsum lag op ene hoge oeverwal die in de loop der eeuwen steeds verder is verhoogd tegen de bescherming van hoogwater. Het Jakobijnenhuis is ene van de hoogste punten van de Wierde van Winsum.

f. Diverse historische paden aan de Havenstraat.

Verscheidene woningen aan de Havenstraat hebben de status van Rijksmonument.

g. Jeneverbrug.

Winsum en Obergum waren van oudsher door 2 bruggen over het Winsumerdiep met elkaar verbonden. De Boog en de Jeneverbrug. De Jeneverbrug is een hoge voetbrug een hoogholtje. De naam hangt samen met een voormalig cafe op de hoek Havenstraat, vanwaar Obergumers soms ietwat aangeschoten terugkeerden naar huis aan de overkant. Vanaf de Jeneverbrug kijk je in oostelijke richting uit op de haven van Winsum. In westelijke richting heb je een mooi zicht op de oplopende wierde van Winsum met de kerk en beide molens. Aan het eind van de haven, vlak voor de spoorbrug ligt de Helling. Dit is de voormalige scheepswerf met dwarshelling waar voornamelijk vrachtschepen werden gebouwd.

h. Synagoge.

Dit historische pand is de voormalige synagoge. De synagoge werd in 1879 gebouwd en had jarenlang een regionale functie evenals de in 1867 buiten het dorp aangelegde Joodse begraafplaats. In de traditioneel ingerichte sjoel , inclusief vrouwengalerij was ook een religieus bad gebouwd; een mikwe. De mikwe diende voor een spiritueel reinigingsritueel. Vanwege het klein aantal leden, werd de synagoge in 1934 gesloten. In de jaren 60 van de vorige eeuw is veel van het klassieke karakter verdwenen. Gelukkig is het pand recentelijk stijlvol gerestaureerd. De plaquettes aan de oostzijde van het gebouw herinneren aan de weggevoerde en omgekomen Joden in de Tweede Wereldoorlog. In 2005 is de straatnaamgeving rondom de Synagoge en Nieuwstraat gewijzigd in Sjoelplein. Een verwijzing naar de nabij gelegen Synagoge.

i. Dingkhum.

Het huis dat nu Dingkhum heet was vroeger een armenhuis voor arme Winsumers. Het werd in 1863 gebouwd als een gesticht voor hulpbetoon en werkverschaffing. Bij de bouw werd vermoedelijk materiaal gebruikt van de afgebroken borg De Brake, die aan de noordzijde van het Winsumerdiep stond. Het armenhuis bood plaats aan 5 woningen voor armlastigen en een woning voor de “vader” en de “moeder”. Na een verbouwing medio vorige eeuw deed het huis dienst als bejaardenhuis met 8 kamers en woonruimte voor de directrice en haar gezin. In 1974 is het pad opnieuw verbouwd tot het huidige woonhuis. Het Hofje achter het armenhuis eveneens door de gemeente Winsum gebouwd.

j. Wierde Obergum.

Het dorp is gegroeid op en rond een ongeveer 5 meter hoge wierde waarop de romaanse Nicolaaskerk staat. Rondom de wierde van Obergum is de ossengang nog aanwezig.

k. Het Kinderboekenhuis.

Op de wierde van Obergum is ook het Kinderboekenhuis gevestigd.

Het KinderBoekenHuis in Winsum herbergt een van de grootste collecties Nederlandstalige kinder- en jeugdboeken. Zo'n dertigduizend boeken om te lezen en te lenen, en soms om te kopen.

Het fraaie KinderBoekenHuis staat aan het Kerkpad, vlakbij de historische Nicolaaskerk in het dorpsdeel Obergum en deelt het gebouw met de Historische Vereniging Winsum. De Historische Vereniging en het KinderBoekenHuis willen op zoveel mogelijk terreinen gezamenlijk optrekken, bijvoorbeeld in de vorm van tentoonstellingen of manifestaties. Openingstijden Di-vrij 10:00 - 16:00 uur. Zat.12:00 - 16:00 uur.

l. Obergumerkerk.

Obergum is gegroeid op de 5 meter hoge wierde waarop in de 13e eeuw de Sint Nicolaaskerk (Obergumerkerk) werd gebouwd. De 14e eeuwse toren stond oorspronkelijk vrij, maar is later met de kerk verbonden. In de 15e eeuw is het schip verlengd en nog later is de verbinding tussen de toren en de kerk gerealiseerd. De kerk is gewijd aan Sint Nicolaas, de patroonheilige van onder andere de scheepvaart. Veel havensteden hebben hem dan ook als beschermheilige. Dat deze kerk zijn naam draagt, wijst op het grote belang van de scheepvaart voor Obergum en Winsum. Winsum-Obergum huisvestte in het verleden maar liefst drie scheepswerven. De Sint Nicolaaskerk is de eerste kerk die door de Stichting Oude Groninger Kerken werd aangekocht. In 1970 werd de kerk gerestaureerd.

m. Wierde van Ranum aan uw rechterzijde.

Op en bij de wierde staan twee boerderijen. Naast een van beide boerderijen ligt het oude kerkhof van de wierde, waarop zich de fundamenten van een kerk bevinden, die hier tot begin 19e eeuw stond. Ten noordwesten van deze wierde liggen de wierden Groene Wier (noorden) en de Rode Wier (zuiden), die ook tot Ranum worden gerekend en archeologisch beschermd zijn. Bij de tweesprong bevindt zich nog een grote boerderij.

n. Historische begraafplaats Maarhuizen.

In 1718 besloot de kerkelijke gemeente samen te gaan met Winsum. In 1726 werd echter uiteindelijk wederom gekozen voor het iets dichterbij gelegen Obergum, waarna de kerk van Maarhuizen werd afgebroken. Mogelijk werd de kerk niet hersteld doordat het financiële draagvlak van de gemeente sterk was verminderd, doordat verschillende landbouwers [doopsgezind](#) waren geworden. Alleen het ommuurde en door hoge bomen omgeven [kerkhof](#) bleef achter. De oudste grafzerk van dit kerkhof dateert van 1630.

o. Wierde Maarhuizen.

Maarhuizen is gebouwd op en rond een [wierde](#) (ca. 3,9 meter boven NAP) op een [kwelderwal](#), die ruim wordt gedateerd op de Late [IJzertijd](#) tot [Vroege Middeleeuwen](#). Bewoningsresten zijn aangetroffen tot op 1,9 meter onder NAP. Rond 1936 werd een vikingzwaard aangetroffen, in 1962 een 8e- of 9e-eeuwse [lanspunt](#) en in 1969 een bolvormig potje uit de Romeinse tijd of Vroege Middeleeuwen.

De eerste vermelding van Maarhuizen is als 'de maiori Husun' op een lijst van bezittingen van het [Klooster Werden](#) uit rond het jaar 1000. Er stond mogelijk een [voorwerk](#) van het [Kloosterwijtwerd](#). Latere benamingen voor de plaats zijn 'Marahusum', 'Marrahusen' en 'Marhusen'. De naam betekent vermoedelijk 'bij de grote huizen' ter onderscheiding van het verdwenen [Lutkehuizen](#) (minori Husum).

Maarhuizen zal nooit meer dan een klein plattelandsdorpje zijn geweest. In de jaren na 1930 werd een deel van de wierde afgegraven. Tegenwoordig staan nog drie boerderijen op de wierde. De meest in het oog springende is de [Enne Jans Heerd](#) (Maarhuizen 3), een [kop-hals-rompboerderij](#) waarvoor een [dwarshuis](#) is gebouwd. De boerderij staat op de plek van het vermoedelijke voorhuis en dateert van voor 1802, het dwarshuis volgens een gevelsteen van 1854. De enige andere oude boerderij (Maarhuizen 1) dateert uit 1811, is als enige omgracht en heeft een wat nieuwer dwarshuis. Tegenover de [N361](#) (Maarhuizen 2) stond vroeger de boerderij Sijboltsheerd uit de 2e helft van de 16e eeuw (in 2001 werden resten van een oudere laat-

gotische behuizing gevonden). In de jaren 1970 werd deze wegens bouwvalligheid echter afgebroken. Rond 2005 werd er een boerderij gebouwd in de stijl van de oude Sijboltsheerd.

p. Historische boerderij Enne Jansheerd.

De Enne Jans Heerd is een monumentale boerderij in de buurtschap Maarhuizen.

Het gebied waar de Enne Jans Heerd op staat behoorde tot 1594 aan het Klooster van Aduard. De boerderij is genoemd naar Enne Jans Huizing (1737-1819). Deze boerderij in Maarhuizen was van zijn schoonouders geweest. Samen met zijn vrouw Grietje Freerks verwierf hij de boerderij in 1788.

Aan de achterzijde van de boerderij staan ter weerszijden van een van de schuurdeuren de namen van hun dochter Grietje (G. Ennes) en de initialen van hun schoonzoon Ame Kornelis van Ham (AKvH) en daarboven het jaartal 1811 (zie afbeelding). Grietje en Ame trouwden op 27 juni 1802 en kregen in hetzelfde jaar de boerderij van de vader van Grietje overgedragen. In 1811 hebben zij de schuur waarschijnlijk verbouwd. Hun zoon en schoondochter, Enne Ames van Ham en Frederika Heeres Wierda, lieten in 1854 een nieuw voorhuis bouwen, dwars op het reeds bestaande voorhuis (zie afbeelding). Tot 1923 blijft de boerderij in het bezit van de familie Van Ham. In dat jaar wordt de boerderij verkocht aan de nieuwe eigenaar Jakob de Vries. Zijn initialen (J. de Vr.), die van zijn tweede vrouw Ebeltje Ritsema (E.R.), van zijn zoon Duurt de Vries (D. de Vr.) en van diens tweede vrouw Klazina Grimmus (K.G.) bevinden zich bij een andere schuurdeur. In 1977 wordt de boerderij verkocht aan Staatsbosbeheer. In de jaren 1980/1981 wordt de kop-hals-rompboerderij gerestaureerd. Vanwege de hoge cultuurhistorische waarde is de boerderij erkend als een rijksmonument.

q. Oude Diepje.

Het niet meer gebruikte stukje oude Winsumerdiep tussen Oldenzijl en het Winsumerdiep werd na 1636 niet meer onderhouden en slibde daarop langzaam dicht. Een kaart uit 1727 spreekt van 'het Oudt Rijdt bijna toegewassen'. In 1852 werd het Winsumerdiep echter verbreed, waarop in 1865 het diepje weer werd opengegraven, ditmaal om water in omgekeerde richting te lozen uit het Oude Diepje naar het Winsumerdiep. Dit diepje loopt langs de sportvelden en heet nu *Oldenzijlsterdiepje* (vroeger *Oude Diep*).

r. Huiswierde aan de rechterzijde aan de overkant van het Oude Diepje.

Er zijn huiswierden en dorpswierden. Dorpswierden zijn vaal niet anders dan het samenbrengen van een aantal huiswierden.

s. Oude Oeverwal de Hunze aan rechterzijde aan de overkant van het Oude Diepje.

Aan de andere kant van het Oude Diepje is een oeverkwal waar te nemen van de Oude Hunze.

t. Oldenzijl van Het Groninger Landschap.

Op de plek staat aan het eind van een doodlopende zijweg van de weg Schilligeham de boerderij *Oldenzijl*. In de 14e eeuw lag hier een *zijl* (sluis), de Winsumerzijl, die water uit het *Winsumerdiep* (de oude *Delf*) in het *Reitdiep* loosde. De zijl komt voor in zijlbrieven vanaf 1323. Nadat in 1325 door monniken van het *Klooster van Aduard* een *voorwerk* werd gesticht in Schilligeham, werd een kleiweg aangelegd tussen *Bellingeweer* en Schilligeham met een bocht naar het noorden langs de Winsumerzijl. In de 15e eeuw slibden de gebieden ten noorden van *Winsum* en *Onderendam* steeds verder op en kreeg de zijl steeds meer water te verwerken. Tussen 1458 en 1459 werd daarop het Winsumerdiep doorgetrokken naar het westen en werd de zijl door het *Winsumer en Schaphalsterzijlvest* verplaatst naar de *Schaphalsterzijl* aan de nieuwe westelijke monding van het Winsumerdiep. De plaats van de oude zijl werd daarop bekend als 'Oldenzijl'. De zijl bleef nog eeuwenlang in dienst totdat in 1629 de oude loop van het *Reitdiep* werd afgesneden door het graven van een *rak* langs Garnwerd. De oude loop staat sindsdien bekend als het *Oude Diepje* en stroomt ten zuiden van het gehucht. In 1636 werd daarop de oude zijl aan buitenzijde afgesloten met een dam en een dijk en kort daarop gesloopt.

u. Kunstwerk De Vogelvanger van Winsum door Jon Gardella.

Dit recent kunstwerk beeldt de Vogelvanger van Winsum uit. Dit naar aanleiding van een jeugdboek uit 1920 van J. Keuning en naar aanleiding van een verdwenen beroep (1964 verbod op vogelvanger) van vogelvanger. De goudplevier kwam en komt hier in het najaar als trekvogel ons land aan doen en werd tot 1964 veelvuldig

gevangen en verkocht naar Engeland waar het als delicatessediende. Veel landarbeiders verdienden ongeveer de helft van hun inkomen uit deze vogelvangst.

Jonathan August Gardella is geboren in Cooperstown 1948 in de staat New York. Op 2 jarige leeftijd verhuisde hij naar Weston in Massachusetts. Toen hij 8 jaar was had hij het geluk les te krijgen van Bon Lavin. Door zijn begeleiding had Jon Gardella al op 13 jarige leeftijd technieken geleerd zoals beeldhouwen, schilderen, modeltekenen, etsen, druktechnieken en had hij vele museums en kunstexposities bezocht. In 1967 (18 jaar) ging Jon Gardella naar Italië om te studeren aan de Academia di Belle Arti in Rome. In 1968 vervolgde hij zijn studie aan de Rijksacademie in Amsterdam die hij in 1972 voltooid. Zijn generatie studenten zijn nu als de groep van figuratieve abstractie. Jon is erg geïnspireerd door de Etruskische cultuur. In Gardella's werk zit een diepgaande compassie voor de natuur en alle levensvormen. Het werk bevat vloeiende lijnen, de Arabesque, de gulden snede en de vloeiende overgangen van ene vorm in de andere. In 1997 bracht de toenmalige koningin een bezoek aan zijn atelier in Garnwerd.

v. Historische begraafplaats.

Midden op de wierde heeft ook een kerk gestaan. Nu rest alleen nog het kerkhof.

w. Wierde Bellingeweer.

Oorspronkelijk is het een zelfstandig dorpje geweest, gebouwd op een [wierde](#). Het had een eigen [kerk](#), die in 1824 is afgebroken. Het [kerkhof](#) is bewaard gebleven

x. Diverse historische panden aan de Bellingeweer en Hoofdstraat.

